Journal of Political Science and Legal Studies **Original Article**

Received: 28 May 2026 **Revised: 5 July 2026** **Accepted: 14 August 2026**

ภูมิรัฐศาสตร์พลังงานและการเมืองอำนาจ: การวิเคราะห์บทบาทของสหรัฐ อิสราเอล และอิหร่านในระเบียบโลกใหม่

Energy Geopolitics and Power Politics: The Roles of the United States, Israel, and Iran in the Emerging World Order

นายวิทยา ประเทโพธิ[1]

Mr. Wittaya Prathepo

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์บทบาทของพลังงานในฐานะปัจจัยกำหนดอำนาจทางภูมิรัฐศาสตร์ผ่านกรณีศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกา อิสราเอล และอิหร่านในภูมิภาคตะวันออกกลางร่วมสมัย ผลการศึกษาพบว่า พลังงานมิได้เป็นเพียงทรัพยากรทางเศรษฐกิจ หากแต่เป็น “โครงสร้างของอำนาจ” ที่กำหนดพฤติกรรมของรัฐและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ในบริบทตะวันออกกลาง การแข่งขันระหว่างสหรัฐ อิสราเอล และอิหร่านสะท้อนให้เห็นถึงการใช้พลังงานเป็นทั้งเครื่องมือในการสร้างอำนาจและสนามของความขัดแย้ง คือ สหรัฐได้ปรับบทบาทจากมหาอำนาจ (Hegemon) ไปสู่ผู้รักษาสมดุลกลยุทธ (Strategic balancer) โดยยังคงรักษาอิทธิพลผ่านโครงสร้างความมั่นคงและตลาดพลังงานโลก ขณะที่อิสราเอลใช้ทรัพยากรก๊าซธรรมชาติเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความมั่นคงและอำนาจต่อรองในภูมิภาค ส่วนอิหร่านใช้พลังงานในฐานะเครื่องมือของ “ภูมิรัฐศาสตร์แห่งการต่อต้าน” เพื่อท้าทายระเบียบอำนาจที่สหรัฐเป็นผู้นำ บทความยังชี้ให้เห็นว่า ความขัดแย้งในตะวันออกกลางมีลักษณะเป็น “ความขัดแย้งเชิงโครงสร้าง” ซึ่งเกี่ยวข้องกับการควบคุมทรัพยากรพลังงานและเส้นทางขนส่งมากกว่าความแตกต่างทางอุดมการณ์เพียงอย่างเดียว โดยเฉพาะในรูปของสงครามตัวแทนและการเมืองของเส้นทางพลังงาน (Pipeline politics) ที่สะท้อนการแข่งขันเชิงอำนาจทางอ้อมระหว่างรัฐในระดับมหภาค การเปลี่ยนผ่านของระบบระหว่างประเทศไปสู่ความเป็นหลายขั้ว(Multipolarity) ทำให้การแข่งขันด้านพลังงานมีความซับซ้อนมากขึ้น แม้ว่าสหรัฐจะยังคงมีบทบาทสำคัญ แต่การเพิ่มขึ้นของผู้เล่นอื่น เช่น จีนและรัสเซีย ได้เปลี่ยนแปลงสมดุลของอำนาจในภูมิภาค บทความจึงเสนอว่า พลังงานยังคงเป็นแกนกลางของภูมิรัฐศาสตร์ร่วมสมัย และเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดระเบียบโลกใหม่

---

[1] นักวิชาการอิสระ ; Independent Scholar ,Thailand

Corresponding author, e-mail: wittayapra1973@gmail.com,

คำสำคัญ: ภูมิรัฐศาสตร์พลังงาน, การเมืองอำนาจ, ตะวันออกกลาง, สหรัฐอเมริกา, อิหร่าน, อิสราเอล

Abstract

This article examines the role of energy as a determinant of geopolitical power through the case of the United States, Israel, and Iran in the contemporary Middle East. The findings reveal that energy is not merely an economic resource but a “structure of power” that shapes state behavior and international relations. In the Middle Eastern context, the interactions among the United States, Israel, and Iran demonstrate how energy functions both as an instrument of power and as a site of conflict. The United States has shifted from a hegemonic power to a strategic balancer, maintaining influence through security architecture and global energy markets. Israel has leveraged natural gas resources to enhance its security and regional influence, while Iran employs energy as a tool of “resistance geopolitics” to challenge the U.S.-led order.Furthermore, the study argues that conflicts in the Middle East should be understood as structural conflicts centered on the control of energy resources and transportation routes, rather than solely ideological or religious disputes. Proxy wars and pipeline politics illustrate indirect forms of power competition among states.At the macro level, the transition toward a multipolar international system has intensified and complicated energy competition. Although U.S. dominance has relatively declined, it remains a key actor, while the rising roles of China and Russia are reshaping the regional balance of power.The article concludes that energy remains central to contemporary geopolitics and plays a crucial role in shaping the emerging world order.

Keywords: Energy geopolitics, Power politics, Middle East, United States, Iran, Israel

1. บทนำ

ในโลกการเมืองระหว่างประเทศร่วมสมัย พลังงานได้กลายเป็นปัจจัยเชิงโครงสร้างที่มีบทบาทกำหนดทิศทางของอำนาจรัฐอย่างลึกซึ้งมิใช่เพียงในฐานะทรัพยากรทางเศรษฐกิจ หากแต่เป็น “ทรัพยากรเชิงยุทธศาสตร์” (Strategic resource) ที่เชื่อมโยงโดยตรงกับความมั่นคงแห่งชาติ การดำรงอยู่ของรัฐและความสามารถในการแข่งขันในระบบระหว่างประเทศ (Yergin, 2011; Klare, 2009) การควบคุมแหล่งพลังงาน เส้นทางขนส่ง และตลาด

พลังงาน จึงมิได้เป็นเพียงประเด็นด้านนโยบายเศรษฐกิจ หากแต่เป็นเครื่องมือสำคัญของรัฐในการต่อรองอำนาจและกำหนดระเบียบโลกในระดับมหภาค (Yergin, 2020)

ภายใต้บริบทดังกล่าวภูมิภาคตะวันออกกลางยังคงมีสถานะเป็น“ศูนย์กลางของภูมิรัฐศาสตร์พลังงานโลก” เนื่องจากเป็นแหล่งสำรองน้ำมันและก๊าซธรรมชาติที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งของโลก อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ที่เชื่อมโยงเส้นทางพลังงานระหว่างเอเชีย ยุโรป และแอฟริกา (Woertz, 2018; International Energy Agency, n.d.) ความสำคัญเชิงโครงสร้างนี้ทำให้ตะวันออกกลางมิได้เป็นเพียงพื้นที่ของความขัดแย้งระดับภูมิภาค หากแต่เป็นเวทีของการแข่งขันเชิงอำนาจระหว่างรัฐมหาอำนาจและรัฐในภูมิภาค ซึ่งพยายามรักษา ขยาย หรือท้าทายอิทธิพลของตนผ่านทรัพยากรพลังงานและโครงสร้างพื้นฐานที่เกี่ยวข้อง

แต่อย่างไรก็ตามความขัดแย้งในตะวันออกกลางมักถูกอธิบายผ่านกรอบของศาสนา อัตลักษณ์ หรือความแตกต่างทางการเมือง เช่น ความขัดแย้งระหว่างซุนนี–ชีอะห์ หรือความตึงเครียดระหว่างอิสราเอลกับประเทศเพื่อนบ้าน แม้กรอบดังกล่าวจะมีความสำคัญในระดับหนึ่ง แต่ก็ไม่เพียงพอในการอธิบายพลวัตของความขัดแย้งในเชิงโครงสร้าง กล่าวคือปัจจัยด้านพลังงานและการควบคุมทรัพยากรกลับมีบทบาทอย่างลึกซึ้งในการกำหนดพฤติกรรมของรัฐ และในหลายกรณี เป็นแรงขับเคลื่อนหลักของการแข่งขันเชิงอำนาจ (Marcel, 2006; Coşkun, 2009)

ในแง่นี้พลังงานมิได้เป็นเพียง “ทรัพยากร” หากแต่เป็น “เครื่องมือทางการเมือง” ที่รัฐใช้ในการสร้างอำนาจ ต่อรองผลประโยชน์ และกำหนดตำแหน่งของตนในระเบียบภูมิภาคและระเบียบโลก การควบคุมแหล่งพลังงานสามารถเพิ่มอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจและการทูต ขณะที่การควบคุมเส้นทางขนส่ง เช่น ช่องแคบฮอร์มุซ หรือโครงข่ายท่อส่งพลังงานจนสามารถใช้เป็นเครื่องมือกดดันทางยุทธศาสตร์ต่อรัฐอื่นได้อย่างมีนัยสำคัญ (International Energy Agency, n.d.)

แม้จะมีงานศึกษาจำนวนมากในสาขาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (International Relations) ที่วิเคราะห์บทบาทของอำนาจ ความมั่นคง และการแข่งขันระหว่างรัฐ แต่ส่วนใหญ่ยังคงให้ความสำคัญกับมิติทางการเมืองและการทหารเป็นหลัก โดยมิได้เชื่อมโยงปัจจัยด้านพลังงานเข้ากับการวิเคราะห์อำนาจอย่างเป็นระบบ ในขณะเดียวกัน งานศึกษาด้านพลังงานมักมุ่งเน้นไปที่มิติทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยี หรือสิ่งแวดล้อม มากกว่าการวิเคราะห์ในเชิงภูมิรัฐศาสตร์และโครงสร้างอำนาจ (Van de Graaf et al., 2018)

ช่องว่างทางวิชาการดังกล่าวนำไปสู่ความจำเป็นในการพัฒนาแนวทางการวิเคราะห์ที่สามารถเชื่อมโยง “ภูมิรัฐศาสตร์พลังงาน” (Energy geopolitics) เข้ากับ “การเมืองอำนาจ” (Power politics) อย่างเป็นระบบ เพื่อทำความเข้าใจว่าทรัพยากรพลังงานมีบทบาทอย่างไรในการกำหนดพฤติกรรมของรัฐ และในการสร้างหรือเปลี่ยนแปลงระเบียบภูมิภาคภายใต้กรอบปัญหาดังกล่าว บทความนี้จึงมุ่งตอบคำถามวิจัยสำคัญสองประการ ได้แก่ ประการแรก พลังงานมีบทบาทอย่างไรในการกำหนดอำนาจของรัฐในระบบระหว่างประเทศ โดยเฉพาะในบริบทของการแข่งขันเชิงภูมิรัฐศาสตร์ในตะวันออกกลาง และประการที่สอง บทบาทของสหรัฐอเมริกา อิสราเอล และ

อิหร่าน ในฐานะผู้แสดงหลักในภูมิภาคว่าส่งผลต่อการจัดระเบียบอำนาจ (Regional order) อย่างไร? ทั้งในแง่ของความสมดุลของอำนาจ ความขัดแย้ง และการสร้างพันธมิตร

2. กรอบแนวคิดและทฤษฎี

บทความนี้ตั้งอยู่บนกรอบการวิเคราะห์เชิงสหวิทยาการที่ผสาน “ภูมิรัฐศาสตร์พลังงาน” เข้ากับ “การเมืองอำนาจ” และ “ทฤษฎีระเบียบภูมิภาค” เพื่ออธิบายว่าพลังงานมิได้เป็นเพียงทรัพยากรทางเศรษฐกิจ หากแต่เป็นองค์ประกอบเชิงโครงสร้างที่กำหนดพฤติกรรมของรัฐและรูปแบบของระเบียบระหว่างประเทศ ในบริบทตะวันออกกลางซึ่งเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ด้านพลังงานของโลก การทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรพลังงานกับอำนาจรัฐจึงจำเป็นต้องอาศัยกรอบแนวคิดที่สามารถอธิบายทั้งมิติทรัพยากร มิติอำนาจ และมิติโครงสร้างของระเบียบภูมิภาคไปพร้อมกัน

2.1 ภูมิรัฐศาสตร์พลังงาน (Geopolitics of Energy)

แนวคิดภูมิรัฐศาสตร์พลังงานตั้งอยู่บนสมมติฐานพื้นฐานว่า “การควบคุมทรัพยากรพลังงานเท่ากับการครอบครองอำนาจ” กล่าวคือ รัฐที่สามารถเข้าถึง ควบคุม หรือกำหนดทิศทางของทรัพยากรพลังงาน ย่อมมีอำนาจต่อรองทั้งในเชิงเศรษฐกิจและการเมืองในระดับระหว่างประเทศ (Klare, 2009; Yergin, 2020) ในบริบทนี้พลังงานมิได้เป็นเพียงสินค้าในตลาด หากแต่เป็นเครื่องมือเชิงยุทธศาสตร์ที่รัฐใช้เพื่อสร้างอิทธิพล กดดัน หรือรักษาความมั่นคงของตน

หนึ่งในแนวคิดสำคัญภายใต้กรอบนี้คือ “ความมั่นคงด้านพลังงาน” (Energy security) ซึ่งหมายถึงความสามารถของรัฐในการเข้าถึงพลังงานอย่างเพียงพอ ต่อเนื่อง และในราคาที่เหมาะสม (Yergin, 2011) อย่างไรก็ตามในเชิงภูมิรัฐศาสตร์ ความมั่นคงด้านพลังงานมิได้เป็นเพียงเรื่องของการจัดหา หากแต่เกี่ยวข้องกับการควบคุมแหล่งพลังงาน เส้นทางขนส่ง และโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ท่อส่งก๊าซและช่องแคบทางทะเล (International Energy Agency, n.d.) ซึ่งล้วนเป็น “จุดยุทธศาสตร์” ที่สามารถถูกใช้เป็นเครื่องมือทางอำนาจได้ ในแง่นี้ พลังงานจึงทำหน้าที่เป็นทั้ง “ทรัพยากร” และ “อำนาจ” ในเวลาเดียวกัน กล่าวคือไม่เพียงแต่สร้างความมั่งคั่งให้กับรัฐ แต่ยังเปิดโอกาสให้รัฐสามารถกำหนดพฤติกรรมของผู้อื่นผ่านกลไกทางเศรษฐกิจและการเมือง เช่น การคว่ำบาตร การควบคุมการส่งออก หรือการกำหนดราคาในตลาดโลก (Van de Graaf et al., 2018)

2.2 การเมืองอำนาจ (Power Politics)

ในระดับของทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ แนวคิดสัจนิยม (Realism) โดยเฉพาะในสายสัจนิยมเชิงรุก (Offensive realism) ของจอห์น เจ. เมียร์สไฮเมอร์ ให้กรอบสำคัญในการทำความเข้าใจพฤติกรรมของรัฐในระบบที่ไร้ศูนย์กลางอำนาจ (Anarchy) โดยเสนอว่ารัฐมุ่งแสวงหาอำนาจเพื่อความอยู่รอด และมีแนวโน้มที่จะขยายอิทธิพลของตนให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ (Mearsheimer, 2001)

ภายใต้กรอบนี้ พลังงานสามารถถูกมองว่าเป็นหนึ่งใน “ฐานของอำนาจ” (Power base) ที่รัฐใช้ในการเพิ่มขีดความสามารถของตน ไม่ว่าจะเป็นในด้านเศรษฐกิจ การทหาร หรือการทูต ตัวอย่างเช่น การพึ่งพาพลังงานของรัฐอื่นสามารถสร้าง “ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ” (Power asymmetry) ที่รัฐผู้ส่งออกสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการต่อรองหรือกดดัน (Yergin, 2020)

นอกจากนี้แนวคิดเรื่อง “อำนาจนำ” (Hegemony) และ “อำนาจระดับภูมิภาค” (Regional power) ยังช่วยอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างรัฐต่างๆ ในตะวันออกกลางได้อย่างชัดเจน สหรัฐอเมริกาสามารถถูกมองว่าเป็น มีอำนาจนำที่พยายามรักษาอิทธิพลของตนผ่านเครือข่ายพันธมิตรและโครงสร้างความมั่นคง ขณะที่อิหร่านและอิสราเอลสามารถถูกมองว่าเป็นอำนาจภูมิภาคที่แข่งขันกันเพื่อขยายอิทธิพลในภูมิภาค (Fawcett, 2023)ในบริบทนี้ พลังงานจึงมิได้เป็นเพียงปัจจัยประกอบของอำนาจ หากแต่เป็น “สนามของการแข่งขันเชิงอำนาจ” ที่รัฐใช้ทั้งเพื่อเสริมสร้างอำนาจของตน และเพื่อท้าทายอำนาจของผู้อื่น

2.3 ทฤษฎีระเบียบภูมิภาค (Regional Order Theory)

เพื่อทำความเข้าใจพลวัตของความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐ อิสราเอล และอิหร่าน จำเป็นต้องพิจารณาภายใต้กรอบของ “ระเบียบภูมิภาค” ซึ่งหมายถึงรูปแบบของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ การจัดวางพันธมิตร และกติกาที่กำหนดพฤติกรรมของรัฐในภูมิภาคหนึ่ง ๆ หนึ่งในแนวคิดหลักคือ “ดุลอำนาจ” (Balance of power) ซึ่งเสนอว่า รัฐจะพยายามสร้างสมดุลเพื่อต้านทานการครอบงำของรัฐที่มีอำนาจมากกว่า ในตะวันออกกลางปรากฏการณ์นี้สะท้อนผ่านการแข่งขันระหว่างอิหร่านกับพันธมิตรของสหรัฐเช่น อิสราเอลและรัฐอาหรับบางประเทศ (Fawcett, 2023)

นอกจากนี้ความขัดแย้งในภูมิภาคยังมีลักษณะของ “สงครามตัวแทน” (Proxy conflict) ซึ่งรัฐใช้กลุ่มหรือองค์กรในประเทศอื่นเป็นเครื่องมือในการแข่งขันทางอำนาจ โดยหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าโดยตรง ตัวอย่างเช่น ความขัดแย้งในซีเรีย เยเมน และเลบานอน ล้วนสะท้อนถึงการแข่งขันเชิงโครงสร้างระหว่างอิหร่านกับฝ่ายตรงข้าม (Coşkun, 2009)

ในระดับที่กว้างขึ้น การเปลี่ยนผ่านของระบบระหว่างประเทศไปสู่ “ความหลายขั้ว” (Multipolarity) ยังมีผลต่อการจัดระเบียบอำนาจในภูมิภาค กล่าวคือการลดลงของอำนาจนำแบบขั้วเดียวของสหรัฐ เปิดพื้นที่ให้รัฐระดับภูมิภาคสามารถมีบทบาทมากขึ้นในการกำหนดระเบียบของตนเอง (Yergin, 2020) เมื่อพิจารณาทั้งสามแกนร่วมกัน จะเห็นได้ว่าพลังงานมิได้เป็นเพียงทรัพยากรที่รัฐใช้ในการสนับสนุนอำนาจ หากแต่เป็น “โครงสร้างของอำนาจ” (Structure of power) ที่กำหนดทั้งพฤติกรรมของรัฐและรูปแบบของระเบียบภูมิภาค กล่าวคือ การควบคุมพลังงานไม่เพียงเพิ่มขีดความสามารถของรัฐ แต่ยังมีบทบาทในการกำหนดความสัมพันธ์เชิงอำนาจ การสร้างพันธมิตร และการเกิดความขัดแย้งในระดับภูมิภาค

ดังนั้นบทความนี้จึงใช้กรอบแนวคิดดังกล่าวในการวิเคราะห์ว่า บทบาทของสหรัฐ อิสราเอล และอิหร่านในภูมิรัฐศาสตร์พลังงาน มิได้เป็นเพียงการแสวงหาทรัพยากร หากแต่เป็นกระบวนการของการสร้าง รักษา และท้าทายอำนาจในระเบียบโลกใหม่ โดยมีพลังงานเป็นแกนกลางของการแข่งขันเชิงโครงสร้างดังกล่าว

3. ภูมิรัฐศาสตร์พลังงานโลกในศตวรรษที่ 21

ในศตวรรษที่ 21 โครงสร้างของภูมิรัฐศาสตร์พลังงานโลกได้เปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ จากยุคที่น้ำมันเป็นทรัพยากรหลักที่กำหนดอำนาจของรัฐ ไปสู่ยุคที่ระบบพลังงานมีความหลากหลายมากขึ้น ทั้งในด้านแหล่งพลังงาน เทคโนโลยี และรูปแบบของตลาด อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมิได้หมายความว่าความสำคัญของพลังงานในฐานะปัจจัยของอำนาจจะลดลง หากแต่สะท้อนถึง“การเปลี่ยนรูปของอำนาจพลังงาน” (Transformation of energy power) ที่ซับซ้อนและกระจายตัวมากยิ่งขึ้น (Yergin, 2020)

ในอดีตน้ำมันเป็นแกนกลางของภูมิรัฐศาสตร์โลกอย่างชัดเจน รัฐที่ครอบครองแหล่งน้ำมันขนาดใหญ่โดยเฉพาะในตะวันออกกลาง มีอำนาจต่อรองสูงทั้งในด้านเศรษฐกิจและการเมือง ขณะที่รัฐผู้นำเข้าพลังงานต้องพึ่งพาการเข้าถึงทรัพยากรดังกล่าวเพื่อรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจและความมั่นคงแห่งชาติ (Yergin, 2011) อย่างไรก็ตาม ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา โครงสร้างนี้เริ่มเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยหลายประการ โดยเฉพาะการพัฒนาเทคโนโลยีใหม่และการเปลี่ยนแปลงในตลาดพลังงานโลก

หนึ่งในปัจจัยสำคัญคือการเติบโตของก๊าซธรรมชาติเหลว (Liquefied Natural Gas- LNG) ซึ่งได้เปลี่ยนรูปแบบของตลาดพลังงานจากระบบที่ผูกติดกับท่อส่ง (Pipeline-based system) ไปสู่ระบบที่มีความยืดหยุ่นมากขึ้นในเชิงภูมิศาสตร์ (Van de Graaf et al., 2018) ก๊าซธรรมชาติเหลวทำให้รัฐสามารถกระจายแหล่งนำเข้าและลดการพึ่งพาผู้ส่งออกรายใดรายหนึ่ง ส่งผลให้โครงสร้างอำนาจในตลาดพลังงานมีความกระจายตัวมากขึ้น และลดอำนาจผูกขาดของผู้ผลิตรายใหญ่ในบางภูมิภาค

ในขณะเดียวกัน “การปฏิวัติการกลั่นน้ำมันจากหินดินดาน(Shale)” ในสหรัฐอเมริกาได้เปลี่ยนสมดุลของพลังงานโลกอย่างมีนัยสำคัญ การพัฒนาเทคโนโลยีการสกัดน้ำมันและก๊าซจากชั้นหิน (Shale oil and gas) ทำให้สหรัฐเปลี่ยนสถานะจากผู้พึ่งพาพลังงานนำเข้าไปสู่ผู้ผลิตรายสำคัญของโลก (Yergin, 2020) การเปลี่ยนแปลงนี้ไม่เพียงส่งผลต่อโครงสร้างตลาดพลังงาน หากแต่ยังมีผลต่อภูมิรัฐศาสตร์โดยตรง กล่าวคือสหรัฐมีความยืดหยุ่นมากขึ้นในการกำหนดนโยบายต่างประเทศ และสามารถลดระดับการพึ่งพาตะวันออกกลางในเชิงพลังงานได้

นอกจากนี้กระแส “การเปลี่ยนผ่านด้านพลังงาน” (Energy transition) ซึ่งเน้นการพัฒนาแหล่งพลังงานสะอาด เช่น พลังงานหมุนเวียน (Renewables) และการลดการปล่อยคาร์บอน ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงในระยะยาวต่อโครงสร้างพลังงานโลก แม้ในปัจจุบันน้ำมันและก๊าซยังคงมีบทบาทสำคัญ แต่แนวโน้มการลงทุนและนโยบาย

พลังงานของรัฐต่างๆ แสดงให้เห็นถึงการปรับตัวเข้าสู่ระบบพลังงานที่หลากหลายและยั่งยืนมากขึ้น (International Energy Agency, 2025)

อย่างไรก็ตามแม้โครงสร้างพลังงานจะมีความหลากหลายมากขึ้น แต่พลังงานยังคงมีบทบาทในฐานะ “ทรัพยากรเชิงอำนาจ” (Power resource) อย่างต่อเนื่อง กล่าวคือการควบคุมแหล่งพลังงาน เทคโนโลยี และโครงสร้างพื้นฐาน ยังคงเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดอำนาจของรัฐในระบบระหว่างประเทศ (Klare, 2009) เพียงแต่รูปแบบของอำนาจดังกล่าวได้เปลี่ยนจากการควบคุมทรัพยากรเพียงประเภทเดียว ไปสู่การควบคุม “เครือข่ายพลังงาน” (Energy networks) ที่มีความซับซ้อนมากขึ้น

ในบริบทนี้การแข่งขันเชิงภูมิรัฐศาสตร์มิได้ลดลง หากแต่ขยายไปสู่รูปแบบใหม่ เช่น การแข่งขันในการควบคุมเส้นทางก๊าซธรรมชาติเหลว การลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานพลังงาน และการพัฒนาเทคโนโลยีพลังงานสะอาด รัฐที่สามารถปรับตัวและควบคุมองค์ประกอบเหล่านี้ได้ ย่อมมีศักยภาพในการกำหนดทิศทางของระบบพลังงานโลก และในขณะเดียวกัน สามารถใช้พลังงานเป็นเครื่องมือในการสร้างอิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจ ยิ่งไปกว่านั้นในภูมิภาคตะวันออกกลาง การค้นพบแหล่งก๊าซใหม่ในทะเลเมดิเตอร์เรเนียนตะวันออก และการเปลี่ยนแปลงของตลาดพลังงานโลกได้เพิ่มความซับซ้อนของการแข่งขันเชิงอำนาจในภูมิภาค โดยเฉพาะในกรณีของอิสราเอลและอิหร่าน ซึ่งพยายามใช้ทรัพยากรพลังงานและตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ในการเสริมสร้างอำนาจของตน (U.S. Energy Information Administration, 2025)

ดังนั้นแม้ภูมิรัฐศาสตร์พลังงานในศตวรรษที่ 21 จะมีลักษณะที่หลากหลายและซับซ้อนมากขึ้น แต่พลังงานยังคงเป็น “แกนกลางของอำนาจ” ในระบบระหว่างประเทศ กล่าวคือพลังงานมิได้สูญเสียบทบาททางภูมิรัฐศาสตร์ หากแต่เปลี่ยนรูปแบบจากการครอบครองทรัพยากรไปสู่การควบคุมระบบเครือข่าย และเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้อง บทความนี้จึงเสนอว่า การเปลี่ยนแปลงของระบบพลังงานโลกมิได้ทำให้ความสำคัญของพลังงานลดลง หากแต่ทำให้ “ภูมิรัฐศาสตร์พลังงาน” มีความซับซ้อนและมีบทบาทมากยิ่งขึ้นในฐานะโครงสร้างที่กำหนดอำนาจและความสัมพันธ์ระหว่างรัฐในระเบียบโลกใหม่

4. สหรัฐอเมริกา: จากมหาอำนาจ (Hegemon) ไปสู่ผู้รักษาสมดุลกลยุทธ (Strategic balancer)

บทบาทของสหรัฐอเมริกาในภูมิรัฐศาสตร์พลังงานตะวันออกกลางได้เปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา จากเดิมที่เป็นรัฐมหาอำนาจซึ่งพึ่งพาพลังงานจากภูมิภาคนี้อย่างสูง ไปสู่สถานะที่มีความเป็นอิสระด้านพลังงานมากขึ้น อันเป็นผลจาก “การปฏิวัติการกลั่นน้ำมันจากหินดินดาน” ที่เปลี่ยนโครงสร้างพลังงานภายในประเทศอย่างลึกซึ้ง การพัฒนาเทคโนโลยีการทำให้แตกร้าวด้วยแรงดัน(Hydraulic fracturing)และการเจาะแนวนอน (Horizontal drilling) ทำให้สหรัฐสามารถเพิ่มการผลิตน้ำมันและก๊าซภายในประเทศอย่างรวดเร็วจนกลายเป็นหนึ่งในผู้ผลิตพลังงานรายใหญ่ของโลก (Yergin, 2020)

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลโดยตรงต่อ “ยุทธศาสตร์พลังงานและความมั่นคง” ของสหรัฐ กล่าวคือ การลดการพึ่งพาน้ำมันจากตะวันออกกลางเปิดพื้นที่ให้สหรัฐสามารถปรับนโยบายต่างประเทศได้อย่างยืดหยุ่นมากขึ้น โดยไม่จำเป็นต้องรักษาการมีอยู่ในภูมิภาคเพียงเพื่อเหตุผลด้านพลังงานเหมือนในอดีต (Yergin, 2011) อย่างไรก็ตามการลดการพึ่งพานี้มิได้หมายความว่าสหรัฐจะถอนตัวออกจากตะวันออกกลางโดยสิ้นเชิง หากแต่สะท้อนถึงการเปลี่ยนบทบาทจากมหาอำนาจที่ครอบงำภูมิภาคไปสู่ผู้รักษาสมดุลกลยุทธที่มุ่งรักษาสมดุลของอำนาจในภูมิภาคผ่านเครื่องมือที่หลากหลาย

ในเชิงนโยบาย สหรัฐยังคงให้ความสำคัญกับตะวันออกกลางในฐานะพื้นที่ยุทธศาสตร์ ทั้งในด้านความมั่นคง การป้องกันการแพร่กระจายของอาวุธ และการคงเสถียรภาพของตลาดพลังงานโลก (Thomas, 2008) แม้ว่าสหรัฐจะพึ่งพาพลังงานจากภูมิภาคนี้น้อยลง แต่ราคาน้ำมันในตลาดโลกยังคงส่งผลต่อเศรษฐกิจของสหรัฐและพันธมิตร ดังนั้น การรักษาเสถียรภาพของภูมิภาคจึงยังคงเป็นผลประโยชน์เชิงยุทธศาสตร์ที่สำคัญ

บทบาทดังกล่าวสะท้อนผ่าน “โครงสร้างความมั่นคง” (Security architecture) ที่สหรัฐสร้างขึ้นในภูมิภาค ไม่ว่าจะเป็นการจัดตั้งฐานทัพ การคงกำลังทหารในจุดยุทธศาสตร์ เช่น อ่าวเปอร์เซีย และการสร้างพันธมิตรกับรัฐสำคัญ เช่น อิสราเอลและรัฐอ่าวอาหรับ โครงสร้างนี้ทำหน้าที่เป็นทั้งเครื่องมือในการยับยั้ง และการควบคุมสมดุลของอำนาจในภูมิภาค (Fawcett, 2023)

ในขณะเดียวกันสหรัฐยังใช้ “พลังงาน” เป็นเครื่องมือทางการเมืองและเศรษฐกิจในระดับโลก โดยเฉพาะการส่งออกก๊าซธรรมชาติเหลว และน้ำมัน ซึ่งช่วยเพิ่มอิทธิพลของสหรัฐในตลาดพลังงาน และลดอำนาจต่อรองของรัฐผู้ส่งออกแบบดั้งเดิม เช่น รัสเซียหรืออิหร่าน (Van de Graaf et al., 2018) ในลักษณะนี้พลังงานจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของ “ยุทธศาสตร์อำนาจเชิงระบบ” (Systemic power strategy) ที่สหรัฐใช้ในการรักษาตำแหน่งของตนในระเบียบโลก

อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนบทบาทของสหรัฐมิได้ปราศจากข้อจำกัด การลดการมีส่วนร่วมโดยตรงในภูมิภาคในบางช่วงเวลาได้เปิดพื้นที่ให้รัฐอื่น เช่น อิหร่าน หรือแม้กระทั่งมหาอำนาจภายนอกอย่างรัสเซียและจีน เข้ามามีบทบาทมากขึ้นในตะวันออกกลาง ส่งผลให้โครงสร้างอำนาจในภูมิภาคมีความซับซ้อนและแข่งขันมากยิ่งขึ้น (Yergin, 2020)

ในแง่นี้สหรัฐมิได้ละทิ้งบทบาทของตนในฐานะผู้กำหนดระเบียบ หากแต่ปรับตัวเข้าสู่รูปแบบของการใช้อำนาจที่ยืดหยุ่นและกระจายตัวมากขึ้น กล่าวคือแทนที่จะควบคุมภูมิภาคโดยตรง สหรัฐเลือกที่จะ “บริหารสมดุลของอำนาจ” ผ่านพันธมิตร เครือข่ายความมั่นคง และเครื่องมือทางเศรษฐกิจ รวมถึงพลังงาน ดังนั้น บทบาทของสหรัฐในภูมิรัฐศาสตร์พลังงานร่วมสมัยจึงสะท้อนถึงการเปลี่ยนผ่านจากมหาอำนาจที่ครอบงำภูมิภาค ไปสู่ผู้รักษาสมดุลกลยุทธกล่าวคือ แม้สหรัฐจะลดการพึ่งพาพลังงานจากตะวันออกกลาง แต่ยังคงรักษาอำนาจและอิทธิพลในภูมิภาคผ่านโครงสร้างความมั่นคงและเครือข่ายพันธมิตร ในบริบทนี้ พลังงานมิได้เป็นเหตุผลเดียวของการมีอยู่ของ

สหรัฐในตะวันออกกลางอีกต่อไป แต่ยังคงเป็นองค์ประกอบสำคัญของยุทธศาสตร์ในการกำหนดและรักษาระเบียบภูมิภาคในระยะยาว

5. อิสราเอล: พลังงานกับความมั่นคง

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา อิสราเอลได้เปลี่ยนสถานะจากรัฐที่พึ่งพาพลังงานจากภายนอกอย่างสูง ไปสู่รัฐที่มีศักยภาพด้านพลังงานของตนเองอย่างมีนัยสำคัญ อันเป็นผลจากการค้นพบแหล่งก๊าซธรรมชาติขนาดใหญ่ในทะเลเมดิเตอร์เรเนียนตะวันออก โดยเฉพาะแหล่งเลวีอาธานและทามาร์ซึ่งถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญในภูมิรัฐศาสตร์พลังงานของอิสราเอล (U.S. Energy Information Administration, 2025) การค้นพบดังกล่าวไม่เพียงช่วยเพิ่มความมั่นคงด้านพลังงานของประเทศ แต่ยังเปิดโอกาสให้อิสราเอลก้าวขึ้นมาเป็นผู้ส่งออกพลังงานในระดับภูมิภาค

ในเชิงเศรษฐกิจ แหล่งก๊าซเหล่านี้ช่วยลดการพึ่งพาการนำเข้าพลังงาน และเสริมสร้างเสถียรภาพทางพลังงานภายในประเทศ อย่างไรก็ตามในเชิงภูมิรัฐศาสตร์ ความสำคัญของทรัพยากรดังกล่าวมีมากกว่านั้น กล่าวคือ พลังงานได้กลายเป็น “เครื่องมือเชิงยุทธศาสตร์” ที่อิสราเอลสามารถใช้ในการสร้างอำนาจต่อรองและขยายอิทธิพลในภูมิภาค (Yergin, 2020)

ความเชื่อมโยงระหว่าง “พลังงานกับความมั่นคง” (Energy-security nexus) ในกรณีของอิสราเอลมีลักษณะเฉพาะ กล่าวคือ พลังงานมิได้เป็นเพียงทรัพยากรเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ หากแต่เป็นองค์ประกอบสำคัญของยุทธศาสตร์ความมั่นคงแห่งชาติ การควบคุมแหล่งพลังงานและโครงสร้างพื้นฐาน เช่น แท่นขุดเจาะและท่อส่งก๊าซ จำเป็นต้องได้รับการปกป้องจากภัยคุกคามทั้งจากรัฐและกลุ่มติดอาวุธ ส่งผลให้การพัฒนาพลังงานของอิสราเอลต้องดำเนินควบคู่ไปกับการเสริมสร้างขีดความสามารถทางทหารและการรักษาความปลอดภัยในพื้นที่ทางทะเล (Fawcett, 2023)

ในอีกด้านหนึ่ง พลังงานยังมีบทบาทสำคัญในการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของอิสราเอล โดยเฉพาะกับประเทศเพื่อนบ้านในภูมิภาคเมดิเตอร์เรเนียนตะวันออก เช่น อียิปต์ จอร์แดน และกรีซ ความร่วมมือด้านพลังงานเช่นการส่งออกก๊าซหรือการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานร่วมกัน ได้กลายเป็นเครื่องมือในการสร้างพันธมิตรและลดความตึงเครียดในบางมิติ (U.S. Energy Information Administration, 2025) ในลักษณะนี้พลังงานจึงทำหน้าที่เป็น “เครื่องมือทางการทูต” (Energy diplomacy) ที่ช่วยเสริมสร้างสถานะของอิสราเอลในเวทีภูมิภาค

อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ระหว่างพลังงานกับความมั่นคงของอิสราเอลไม่สามารถแยกออกจากพันธมิตรหลักอย่างสหรัฐอเมริกาได้ การสนับสนุนจากสหรัฐ ทั้งในด้านการทหาร เทคโนโลยี และการเมืองระหว่างประเทศมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความสามารถของอิสราเอลในการปกป้องและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรพลังงาน

ของตน (Parsi, 2005) ในขณะเดียวกันความร่วมมือดังกล่าวยังสะท้อนถึงการบูรณาการระหว่าง “พลังงาน” และ “โครงสร้างความมั่นคง” ที่สหรัฐสร้างขึ้นในภูมิภาค

ในเชิงวิเคราะห์ พลังงานจึงทำให้อิสราเอลมี “อำนาจเชิงยุทธศาสตร์” (Strategic leverage) เพิ่มขึ้นในหลายมิติ ประการแรกในระดับภายในประเทศ พลังงานช่วยเสริมสร้างความมั่นคงและลดความเปราะบางจากการพึ่งพาภายนอก ประการที่สองในระดับภูมิภาคพลังงานเปิดโอกาสให้อิสราเอลสามารถสร้างเครือข่ายความร่วมมือและเพิ่มอิทธิพลทางการเมือง และประการที่สามในระดับระหว่างประเทศ พลังงานช่วยเพิ่มความสำคัญเชิงยุทธศาสตร์ของอิสราเอลในสายตาของมหาอำนาจ โดยเฉพาะสหรัฐ

อย่างไรก็ตามการมีทรัพยากรพลังงานก็อาจนำไปสู่ความตึงเครียดใหม่ๆในภูมิภาค โดยเฉพาะข้อพิพาทเกี่ยวกับเขตแดนทางทะเลและสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากร ซึ่งอาจกลายเป็นปัจจัยเสริมของความขัดแย้งในอนาคต (Fawcett, 2023) ในแง่นี้พลังงานจึงมิได้เป็นเพียงแหล่งของอำนาจ หากแต่เป็นทั้ง “โอกาส” และ “ความเสี่ยง” ในภูมิรัฐศาสตร์ของอิสราเอล

ดังนั้น บทบาทของอิสราเอลในภูมิรัฐศาสตร์พลังงานร่วมสมัยจึงสะท้อนให้เห็นว่า พลังงานสามารถเปลี่ยนสถานะของรัฐในระบบระหว่างประเทศได้อย่างมีนัยสำคัญ จากรัฐที่มีข้อจำกัดด้านทรัพยากร ไปสู่รัฐที่มีศักยภาพในการใช้พลังงานเป็นเครื่องมือในการสร้างอำนาจต่อรอง และกำหนดความสัมพันธ์ในภูมิภาค กล่าวโดยสรุป “พลังงานเท่ากับอำนาจเชิงยุทธศาสตร์” ที่อิสราเอลใช้ในการเชื่อมโยงความมั่นคง เศรษฐกิจ และการเมืองระหว่างประเทศเข้าด้วยกันอย่างแนบแน่น

6. อิหร่าน: พลังงานในฐานะเครื่องมือท้าทายอำนาจ

อิหร่านเป็นหนึ่งในรัฐที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในภูมิรัฐศาสตร์พลังงานของโลก เนื่องจากครอบครองทรัพยากรน้ำมันและก๊าซธรรมชาติในปริมาณมหาศาล โดยเป็นหนึ่งในประเทศที่มีปริมาณสำรองก๊าซธรรมชาติสูงที่สุดในโลก และมีแหล่งน้ำมันขนาดใหญ่ในระดับแนวหน้า (U.S. Energy Information Administration, 2024) ทรัพยากรดังกล่าวทำให้อิหร่านมีศักยภาพในการเป็น “มหาอำนาจด้านพลังงาน” (Energy power) ในระดับโลก อย่างไรก็ตาม ศักยภาพนี้มิได้ถูกใช้ในลักษณะของการผสานเข้าสู่ระบบพลังงานโลกอย่างเต็มรูปแบบ หากแต่ถูกกำหนดโดยเงื่อนไขทางการเมืองระหว่างประเทศ โดยเฉพาะมาตรการคว่ำบาตรจากสหรัฐและพันธมิตร

มาตรการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจที่มีต่ออิหร่าน โดยเฉพาะในภาคพลังงาน ได้จำกัดความสามารถของประเทศในการส่งออกน้ำมัน การเข้าถึงเทคโนโลยี และการลงทุนจากต่างประเทศ ส่งผลให้ศักยภาพทางพลังงานของอิหร่านไม่สามารถถูกใช้ได้อย่างเต็มที่ในตลาดโลก (Coşkun, 2009) อย่างไรก็ตามแทนที่อิหร่านจะสูญเสียบทบาททางภูมิรัฐศาสตร์ พลังงานกลับกลายเป็น “เครื่องมือในการต่อต้าน” (Instrument of resistance) ที่อิหร่านใช้ในการท้าทายโครงสร้างอำนาจที่สหรัฐเป็นผู้นำ

ในแง่นี้อิหร่านได้พัฒนาแนวทางที่อาจเรียกว่า “ภูมิรัฐศาสตร์แห่งการต่อต้าน” (Resistance geopolitics) ซึ่งผสานระหว่างทรัพยากรพลังงาน ตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ และเครือข่ายอิทธิพลในภูมิภาคเข้าไว้ด้วยกัน กล่าวคือ แม้อิหร่านจะถูกจำกัดในตลาดพลังงานโลก แต่ยังคงสามารถใช้ “ตำแหน่งยุทธศาสตร์” ของตนเช่นช่องแคบฮอร์มุซ ซึ่งเป็นเส้นทางขนส่งน้ำมันที่สำคัญของโลก เป็นเครื่องมือในการสร้างอำนาจต่อรองและกดดันคู่แข่ง (International Energy Agency, n.d.)

นอกจากนั้นอิหร่านยังใช้ “เครือข่ายตัวแทน” (Proxy network) เป็นกลไกสำคัญในการขยายอิทธิพลในภูมิภาค ไม่ว่าจะเป็นฮิสบอลเลาะห์ในเลบานอน (Hezbollah) อิรัก ซีเรีย หรือเยเมน เครือข่ายดังกล่าวช่วยให้อิหร่านสามารถมีบทบาทในความขัดแย้งระดับภูมิภาคโดยไม่ต้องเผชิญหน้ากับรัฐคู่แข่งโดยตรง (Fawcett, 2023) ในบริบทนี้ พลังงานทำหน้าที่เป็นทั้ง “ทรัพยากรพื้นฐาน” ที่สนับสนุนความสามารถของรัฐ และเป็น “ปัจจัยเชิงโครงสร้าง” ที่กำหนดพื้นที่และรูปแบบของการแข่งขันเชิงอำนาจ

ในเชิงวิเคราะห์ ความสัมพันธ์ระหว่างพลังงานกับอำนาจของอิหร่านมีลักษณะเฉพาะ กล่าวคือ แตกต่างจากรัฐผู้ส่งออกพลังงานอื่นที่ใช้ทรัพยากรเพื่อบูรณาการเข้าสู่เศรษฐกิจโลก อิหร่านกลับใช้พลังงานเป็น “เครื่องมือเชิงยุทธศาสตร์” ในการท้าทายระเบียบโลกที่ถูกครอบงำโดยมหาอำนาจตะวันตก (Mercille, 2009) การควบคุมทรัพยากรพลังงานและตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ ทำให้อิหร่านสามารถสร้าง “อำนาจเชิงไม่สมมาตร” (Asymmetric power) ซึ่งช่วยลดข้อได้เปรียบของรัฐที่มีอำนาจทางทหารและเศรษฐกิจเหนือกว่า

ในขณะเดียวกัน มาตรการคว่ำบาตรยังส่งผลให้อิหร่านต้องพัฒนาแนวทางทางเลือก เช่น การค้าพลังงานผ่านช่องทางที่ไม่เป็นทางการ การสร้างความร่วมมือกับรัฐที่ไม่เข้าร่วมมาตรการคว่ำบาตร และการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจภายในประเทศ แนวทางเหล่านี้สะท้อนถึงความสามารถในการปรับตัวของอิหร่านภายใต้ข้อจำกัด และยืนยันว่าพลังงานยังคงเป็นแกนกลางของยุทธศาสตร์ในการดำรงอยู่ของรัฐ

อย่างไรก็ตามการใช้พลังงานเป็นเครื่องมือในการต่อต้านก็มีข้อจำกัดเช่นกัน กล่าวคือ การถูกแยกออกจากตลาดพลังงานโลกในระยะยาวอาจส่งผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและความสามารถในการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานด้านพลังงานของประเทศ (U.S. Energy Information Administration, 2024) นอกจากนี้ ความตึงเครียดในภูมิภาคที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของอิหร่านยังอาจเพิ่มความเสี่ยงต่อเสถียรภาพของตลาดพลังงานโลก โดยสรุป อิหร่านเป็นตัวอย่างสำคัญของรัฐที่ใช้พลังงานในฐานะ “เครื่องมือเชิงภูมิรัฐศาสตร์” เพื่อท้าทายโครงสร้างอำนาจในระดับภูมิภาคและระดับโลก กล่าวคือพลังงานมิได้เป็นเพียงทรัพยากรที่สร้างความมั่งคั่ง แต่เป็นกลไกในการสร้างอำนาจ ต่อรอง และต่อต้าน ในบริบทของการแข่งขันเชิงอำนาจระหว่างสหรัฐ อิสราเอล และอิหร่าน พลังงานจึงเป็นทั้ง “ฐานของอำนาจ” และ “สนามของความขัดแย้ง” ที่สะท้อนถึงพลวัตของระเบียบโลกใหม่อย่างชัดเจน

7. ความขัดแย้งเชิงโครงสร้าง: สหรัฐ–อิสราเอล–อิหร่าน

ความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐ อิสราเอล และอิหร่านในภูมิภาคตะวันออกกลางมิได้เป็นเพียงความขัดแย้งเชิงอุดมการณ์หรือศาสนา หากแต่เป็น “ความขัดแย้งเชิงโครงสร้าง” (Structural conflict) ที่ฝังรากอยู่ในผลประโยชน์ด้านอำนาจ ความมั่นคง และการควบคุมทรัพยากรพลังงานในระดับภูมิภาคและระดับโลก กล่าวคือ ทั้งสามรัฐต่างมีเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ที่ขัดแย้งกันในเรื่อง “ใครควบคุมภูมิภาค” และ “ใครควบคุมพลังงาน”

ในมิติของผลประโยชน์ (Competing interests) สหรัฐมีเป้าหมายหลักในการรักษาเสถียรภาพของระบบพลังงานโลกและป้องกันไม่ให้รัฐใดรัฐหนึ่งครอบงำภูมิภาคตะวันออกกลาง ซึ่งถือเป็นแหล่งพลังงานสำคัญของโลก ในขณะที่อิสราเอลมุ่งเน้นความมั่นคงของรัฐและการป้องกันภัยคุกคามจากอิหร่าน ส่วนอิหร่านพยายามขยายอิทธิพลของตนในภูมิภาค และท้าทายระเบียบอำนาจที่สหรัฐเป็นผู้นำ (Fawcett, 2023; Coşkun, 2009)

ความขัดแย้งนี้สะท้อนผ่านการแข่งขันระหว่าง “ความมั่นคง” (Security) และ “การควบคุมพลังงาน” (Energy control) อย่างชัดเจน กล่าวคือการควบคุมแหล่งพลังงานและเส้นทางขนส่ง เช่น ช่องแคบฮอร์มุซ ซึ่งเป็นเส้นทางที่รองรับน้ำมันเกือบ 20% ของโลก กลายเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่ทุกฝ่ายพยายามรักษาอิทธิพลของตน ในกรณีของอิหร่าน การควบคุมหรือการข่มขู่ปิดช่องแคบดังกล่าวเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างอำนาจต่อรอง ขณะที่สหรัฐและพันธมิตรพยายามรักษาเสรีภาพในการเดินเรือและความมั่นคงของระบบพลังงานโลก

ความขัดแย้งร่วมสมัยได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า “พลังงานกลายเป็นเป้าหมายโดยตรงของสงคราม” มิใช่เพียงทรัพยากรเบื้องหลัง ตัวอย่างเช่น การโจมตีแหล่งก๊าซเซาท์พาร์(South Pars)ของอิหร่าน และการตอบโต้โดยการโจมตีโครงสร้างพื้นฐานพลังงานในรัฐอ่าว สะท้อนให้เห็นว่าพลังงานเป็นทั้ง “เป้าหมาย” และ “เครื่องมือ” ในความขัดแย้งเชิงภูมิรัฐศาสตร์ ขณะเดียวกัน การหยุดชะงักของช่องแคบฮอร์มุซยังส่งผลกระทบต่อปริมาณน้ำมันโลกอย่างรุนแรง ซึ่งยืนยันว่าความขัดแย้งระดับภูมิภาคสามารถส่งผลต่อระบบเศรษฐกิจโลกโดยตรง

ในเชิงโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสามรัฐยังสะท้อนลักษณะของปัญหาความมั่นคง (Security dilemma) กล่าวคือการที่รัฐหนึ่งเพิ่มขีดความสามารถด้านความมั่นคง เช่น การเสริมกำลังทางทหารหรือการควบคุมทรัพยากรพลังงานจะถูกตีความโดยรัฐอื่นว่าเป็นภัยคุกคาม และนำไปสู่การตอบโต้ที่ยกระดับความตึงเครียดอย่างต่อเนื่อง ตัวอย่างเช่น การโจมตีโครงสร้างพื้นฐานพลังงานของฝ่ายตรงข้ามมักนำไปสู่การตอบโต้ในลักษณะเดียวกัน ซึ่งทำให้พลังงานกลายเป็น “วงจรของความขัดแย้ง” (Cycle of escalation) มากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ความขัดแย้งดังกล่าวยังมีลักษณะของ “สงครามเชิงโครงสร้าง” ที่ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการปะทะทางทหารโดยตรง แต่รวมถึงการใช้เครื่องมือทางเศรษฐกิจ การคว่ำบาตร และเครือข่ายตัวแทน (Proxy networks) ในการขยายอิทธิพล อิหร่านใช้เครือข่ายในภูมิภาคเพื่อสร้างแรงกดดันต่ออิสราเอลและพันธมิตร ขณะที่สหรัฐและอิสราเอลใช้ทั้งกำลังทหารและมาตรการทางเศรษฐกิจในการจำกัดบทบาทของอิหร่าน (Coşkun, 2009) ดังนั้น หากพิจารณาในเชิงวิเคราะห์ จะเห็นได้ว่าความขัดแย้งระหว่างสหรัฐ อิสราเอล และอิหร่านมิได้มีรากฐานอยู่ที่

อุดมการณ์เพียงอย่างเดียว หากแต่เป็น “การแข่งขันเชิงอำนาจ” (Power competition) ที่มีพลังงานเป็นแกนกลาง กล่าวคือพลังงานทำหน้าที่ทั้งเป็นทรัพยากรที่สร้างอำนาจ และเป็นพื้นที่ของการแข่งขันระหว่างรัฐในการกำหนดระเบียบภูมิภาค

กล่าวโดยสรุป ความขัดแย้งเชิงโครงสร้างในตะวันออกกลางสะท้อนให้เห็นว่า พลังงานและความมั่นคงมิได้เป็นสองมิติที่แยกขาดจากกัน หากแต่เป็นองค์ประกอบที่เชื่อมโยงกันอย่างลึกซึ้งในระบบอำนาจร่วมสมัย และการแข่งขันระหว่างสหรัฐ อิสราเอล และอิหร่าน คือภาพสะท้อนของการต่อสู้เพื่อกำหนด “ใครมีอำนาจเหนือพลังงาน” และท้ายที่สุด “ใครมีอำนาจเหนือระเบียบภูมิภาค”

8. พลังงานกับสงครามตัวแทนในตะวันออกกลาง

ในภูมิภาคตะวันออกกลาง ความขัดแย้งร่วมสมัยมิได้ดำเนินไปในรูปของสงครามระหว่างรัฐโดยตรงเพียงอย่างเดียว หากแต่ปรากฏอย่างเด่นชัดในรูปของ “สงครามตัวแทน” ซึ่งรัฐใช้กลุ่มติดอาวุธหรือเครือข่ายพันธมิตรในประเทศอื่นเป็นเครื่องมือในการแข่งขันเชิงอำนาจ ภายใต้บริบทนี้ พลังงานมิได้เป็นเพียงทรัพยากรเบื้องหลังความขัดแย้ง หากแต่เป็นทั้ง “เหตุปัจจัย” และ “พื้นที่เชิงยุทธศาสตร์” ของการแข่งขันดังกล่าว โดยเฉพาะในกรณีของเยเมน ซีเรีย และเลบานอน ซึ่งต่างสะท้อนให้เห็นว่าความขัดแย้งทางการเมืองและการทหารเชื่อมโยงกับเส้นทางพลังงาน โครงสร้างพื้นฐาน และการจัดวางอำนาจในภูมิภาคอย่างลึกซึ้ง (Woertz, 2018; Fawcett, 2023)

กรณีของเยเมนเป็นตัวอย่างสำคัญของการที่ภูมิศาสตร์การเมืองและพลังงานเชื่อมโยงกันอย่างแยกไม่ออก แม้เยเมนจะมิใช่รัฐผู้ผลิตพลังงานรายใหญ่เทียบเท่ารัฐอ่าว แต่ที่ตั้งของเยเมนซึ่งอยู่ใกล้ช่องแคบบับเอลมันเดบ (Bab el-Mandeb) ทำให้ประเทศนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการขนส่งน้ำมันและก๊าซระหว่างทะเลแดง คลองสุเอซ และมหาสมุทรอินเดีย ความไม่มั่นคงในเยเมนจึงส่งผลต่อความมั่นคงของเส้นทางพลังงานโลกโดยตรง (International Energy Agency, n.d.) ในบริบทนี้การแข่งขันระหว่างซาอุดีอาระเบียกับอิหร่านในเยเมนจึงมิใช่เพียงการต่อสู้เพื่ออิทธิพลทางการเมือง แต่ยังเกี่ยวข้องกับการควบคุมหรือกดดันเส้นทางพลังงานเชิงยุทธศาสตร์ด้วย

ในทำนองเดียวกันซีเรียเป็นอีกกรณีหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นว่า สงครามตัวแทนในตะวันออกกลางมีมิติด้านพลังงานอย่างชัดเจน แม้คำอธิบายกระแสหลักมักเน้นสงครามกลางเมือง การแทรกแซงของมหาอำนาจ และการแข่งขันทางอุดมการณ์ แต่ในระดับเชิงโครงสร้าง ซีเรียมีความสำคัญในฐานะ “จุดผ่าน” ของเส้นทางท่อส่งพลังงานที่อาจเชื่อมรัฐผู้ผลิตในอ่าวเปอร์เซียเข้ากับตลาดยุโรป การที่ซีเรียตั้งอยู่ในตำแหน่งยุทธศาสตร์เช่นนี้ ทำให้ประเทศดังกล่าวมีความสำคัญเกินกว่าบริบทภายในประเทศ เพราะใครก็ตามที่มีอิทธิพลเหนือซีเรีย ย่อมมีศักยภาพในการกำหนดทิศทางของการเมืองของเส้นทางพลังงาน ในระดับภูมิภาค (Yergin, 2020; Woertz, 2018)

ส่วนในกรณีของเลบานอน แม้จะมิใช่ศูนย์กลางการผลิตพลังงานโดยตรงในแบบเดียวกับรัฐอื่น แต่ประเทศนี้มีความสำคัญทั้งในเชิงภูมิรัฐศาสตร์และความมั่นคง โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาความเชื่อมโยงกับอิสราเอล ซีเรีย และอิทธิพลของกลุ่มฮิลบัลเลาะซ์ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากอิหร่าน เลบานอนจึงเป็นพื้นที่ที่สงครามตัวแทนสะท้อนออกมาในรูปของการต่อสู้เพื่ออิทธิพลเหนือรัฐ พรมแดน และทรัพยากรทางทะเลในเมดิเตอร์เรเนียนตะวันออก ปัญหาในเลบานอนจึงไม่อาจแยกจากพลวัตของพลังงานและความมั่นคงทางทะเลในภูมิภาคได้ (Parsi, 2005; U.S. Energy Information Administration, 2025)

เมื่อพิจารณาในภาพรวม จะเห็นได้ว่าการเมืองของเส้นทางพลังงานเป็นหนึ่งในมิติสำคัญของสงครามตัวแทนในตะวันออกกลาง เพราะท่อส่งพลังงานมิได้เป็นเพียงโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ หากแต่เป็น “โครงสร้างแห่งอำนาจ” ที่กำหนดว่า พลังงานจะไหลไปทางใด ใครจะเป็นผู้ได้ประโยชน์ และใครจะสามารถใช้อิทธิพลเหนือผู้อื่นได้ การแข่งขันเพื่อกำหนดเส้นทางท่อส่งก๊าซและน้ำมันจึงมิใช่ประเด็นทางเทคนิค หากแต่เป็นการแข่งขันเพื่อจัดระเบียบอำนาจในภูมิภาค (Klare, 2009) รัฐหรือกลุ่มที่สามารถควบคุมพื้นที่ผ่านของท่อส่ง หรือสามารถคุกคามเส้นทางดังกล่าว ย่อมมีอำนาจต่อรองในระดับภูมิรัฐศาสตร์เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ

ในแง่นี้สงครามตัวแทนจึงสามารถถูกตีความได้ว่าเป็น “สงครามทางอ้อมผ่านเส้นทางพลังงาน” กล่าวคือแทนที่รัฐจะเผชิญหน้ากันโดยตรง รัฐกลับใช้อิทธิพลผ่านกลุ่มตัวแทน พื้นที่ชายแดน หรือรัฐเปราะบาง เพื่อแทรกแซงและกำหนดความมั่นคงของเส้นทางพลังงานและโครงสร้างพื้นฐานที่เกี่ยวข้อง (Coşkun, 2009) รูปแบบเช่นนี้ทำให้พลังงานมิได้เป็นเพียงปัจจัยสนับสนุนสงคราม แต่กลายเป็น “ภูมิประเทศของสงคราม” เอง

สงครามตัวแทนยังทำให้ความขัดแย้งมีลักษณะยืดเยื้อและกระจายตัว เพราะผลประโยชน์ด้านพลังงานและเส้นทางขนส่งมักมีมูลค่าสูงและเชื่อมโยงกับผู้เล่นหลายฝ่าย ทั้งรัฐในภูมิภาค มหาอำนาจภายนอก บริษัทพลังงาน และกลุ่มติดอาวุธ ส่งผลให้การยุติความขัดแย้งเป็นเรื่องยาก เนื่องจากมิใช่เพียงการหยุดยิงทางทหาร แต่ต้องเกี่ยวข้องกับการจัดระเบียบผลประโยชน์ด้านพลังงานใหม่ด้วย (Van de Graaf et al., 2018) ดังนั้น บทความนี้จึงเสนอว่า ความขัดแย้งในเยเมน ซีเรีย และเลบานอน ไม่ควรถูกมองเพียงในฐานะวิกฤตการเมืองภายในหรือสงครามนิกาย หากแต่ต้องมองว่าเป็นส่วนหนึ่งของภูมิรัฐศาสตร์พลังงานที่ซับซ้อน ซึ่งรัฐต่าง ๆ ใช้สงครามตัวแทนเป็นเครื่องมือในการแข่งขันทางอ้อมเพื่อควบคุมเส้นทาง อิทธิพล และโครงสร้างพลังงานของภูมิภาค กล่าวอีกนัยหนึ่งสงครามตัวแทนในตะวันออกกลาง คือรูปแบบหนึ่งของการทำสงครามผ่าน “เส้นทางพลังงาน” และสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่า พลังงานยังคงเป็นแกนกลางของอำนาจและความขัดแย้งในระเบียบภูมิภาคร่วมสมัย

สรุป

บทความนี้ได้แสดงให้เห็นว่า “พลังงาน” มิใช่เพียงทรัพยากรทางเศรษฐกิจ หากแต่เป็น “โครงสร้างของอำนาจ” ที่กำหนดพฤติกรรมของรัฐและทิศทางของระเบียบโลกในศตวรรษที่ 21 ผ่านการวิเคราะห์บทบาทของ

สหรัฐอเมริกา อิสราเอล และอิหร่านในภูมิรัฐศาสตร์พลังงานตะวันออกกลาง พบว่า พลังงานทำหน้าที่เป็นทั้งฐานของอำนาจ เครื่องมือในการต่อรอง และสนามของการแข่งขันเชิงยุทธศาสตร์ในเวลาเดียวกัน ในเชิงโครงสร้างระบบพลังงานโลกได้เปลี่ยนจากการพึ่งพาน้ำมันแบบดั้งเดิมไปสู่ความหลากหลายมากขึ้น ทั้งในรูปของก๊าซธรรมชาติเหลว (LNG) ก๊าซหินดินดาน(Shale gas) และพลังงานทางเลือก อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมิได้ลดทอนความสำคัญของพลังงานในฐานะปัจจัยของอำนาจ หากแต่ทำให้ภูมิรัฐศาสตร์พลังงานมีความซับซ้อนและกระจายตัวมากขึ้น กล่าวคือ พลังงานยังคงเป็นแกนกลางของการแข่งขันระหว่างรัฐ เพียงแต่เปลี่ยนรูปแบบจากการควบคุมทรัพยากรไปสู่การควบคุมเครือข่ายและโครงสร้างพื้นฐาน

การวิเคราะห์บทบาทของรัฐทั้งสามสะท้อนพลวัตของอำนาจที่แตกต่างกัน สหรัฐอเมริกาได้เปลี่ยนจากมหาอำนาจที่พึ่งพาพลังงานจากตะวันออกกลาง ไปสู่ผู้รักษาสมดุลกลยุทธ ที่ยังคงรักษาอิทธิพลผ่านโครงสร้างความมั่นคงและเครือข่ายพันธมิตร ขณะที่อิสราเอลใช้พลังงาน โดยเฉพาะก๊าซธรรมชาติในทะเลเมดิเตอร์เรเนียน เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความมั่นคงและอำนาจต่อรองในภูมิภาค ส่วนอิหร่านใช้พลังงานในฐานะเครื่องมือของ “ภูมิรัฐศาสตร์แห่งการต่อต้าน” เพื่อท้าทายระเบียบอำนาจที่สหรัฐเป็นผู้นำ ผ่านทั้งทรัพยากรพลังงาน ตำแหน่งยุทธศาสตร์ และเครือข่ายตัวแทน

นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นว่า ความขัดแย้งในตะวันออกกลางมิได้เป็นเพียงความขัดแย้งเชิงอุดมการณ์หรือศาสนา หากแต่เป็น “การแข่งขันเชิงอำนาจ” ที่มีพลังงานเป็นแกนกลาง โดยเฉพาะในรูปของสงครามตัวแทนและการเมืองของเส้นทางพลังงานซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าพลังงานกลายเป็นทั้งเป้าหมายและเครื่องมือของความขัดแย้งในภูมิภาคร่วมสมัย

ในระดับมหภาค การเปลี่ยนผ่านของระเบียบโลกไปสู่ความเป็นหลายขั้ว ทำให้การแข่งขันด้านพลังงานมีความเข้มข้นและซับซ้อนมากขึ้น แม้ว่าสหรัฐจะยังคงมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้กำหนดโครงสร้างความมั่นคง แต่การเพิ่มขึ้นของผู้เล่นอื่น เช่น จีนและรัสเซีย รวมถึงบทบาทที่เข้มแข็งขึ้นของรัฐในภูมิภาค ได้ทำให้ระเบียบโลกมีลักษณะของการแข่งขันเชิงอำนาจหลายระดับ

ดังนั้นพลังงานจึงเป็นแกนกลางของภูมิรัฐศาสตร์ร่วมสมัย และเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐ การแข่งขันระหว่างสหรัฐ อิสราเอล และอิหร่าน มิใช่เพียงการต่อสู้เพื่อผลประโยชน์เฉพาะหน้า หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการกำหนด “ระเบียบโลกใหม่” ที่พลังงานยังคงทำหน้าที่เป็นทั้งทรัพยากร เครื่องมือ และสนามของการต่อสู้เชิงอำนาจอย่างต่อเนื่อง กล่าวโดยสรุป แม้รูปแบบของพลังงานและโครงสร้างของระบบโลกจะเปลี่ยนแปลงไป แต่สาระสำคัญยังคงเดิม คือ “ผู้ที่ควบคุมพลังงาน ย่อมมีศักยภาพในการกำหนดอำนาจ” และในระเบียบโลกใหม่ อำนาจดังกล่าวมิได้กระจุกตัวอยู่ที่รัฐเดียว หากแต่กระจายอยู่ในเครือข่ายของรัฐที่แข่งขันและต่อรองกันอย่างต่อเนื่อง โดยมีพลังงานเป็นศูนย์กลางของพลวัตดังกล่าว

เอกสารอ้างอิง

Coşkun, B. B. (2009). Global energy geopolitics and Iran. Uluslararası İlişkiler / International Relations, 5(20), 179–201.

Fawcett, L. (2023). The Iraq war 20 years on: Towards a new regional architecture. International Affairs, 99(2), 567–585. https://doi.org/10.1093/ia/iiac313

International Energy Agency. (n.d.). The Middle East and global energy markets. https://www.iea.org/topics/the-middle-east-and-global-energy-markets

International Energy Agency. (2025). World energy investment 2025: Middle East. https://www.iea.org/reports/world-energy-investment-2025/middle-east

Klare, M. T. (2009). Rising powers, shrinking planet: The new geopolitics of energy. Metropolitan Books.

Marcel, V. (2006). Oil titans: National oil companies in the Middle East. Brookings Institution Press.

Mercille, J. (2009). Practicing radical geopolitics: Logics of power and the Iranian nuclear "crisis." Annals of the Association of American Geographers, 99(5), 989–1005. https://doi.org/10.1080/00045600903203176

Parsi, T. (2005). Israel-Iranian relations assessed: Strategic competition from the power cycle perspective. Iranian Studies, 38(2), 247–269. https://doi.org/10.1080/00210860500106585

Thomas, K. T. (2008). The US in the Middle East. Indian Journal of Political Science, 69(4), 819–834.

U.S. Energy Information Administration. (2024). Country analysis brief: Iran. https://www.eia.gov/international/content/analysis/countries_long/Iran/pdf/Iran%20CAB%202024.pdf

U.S. Energy Information Administration. (2025). Regional analysis brief: Eastern Mediterranean energy. https://www.eia.gov/international/content/analysis/regions_of_interest/Eastern_Mediterranean/pdf/eastern-mediterranean.pdf

Van de Graaf, T., Sovacool, B. K., Ghosh, A., Kern, F., & Klare, M. T. (Eds.). (2018). The Oxford handbook of energy politics. Oxford University Press.

Woertz, E. (2018). The energy politics of the Middle East and North Africa (MENA). In T. Van de Graaf, B. K. Sovacool, A. Ghosh, F. Kern, & M. T. Klare (Eds.), The Oxford handbook of energy politics (pp. 473–489). Oxford University Press.

Yergin, D. (2011). The quest: Energy, security, and the remaking of the modern world. Penguin Press.

Yergin, D. (2020). The new map: Energy, climate, and the clash of nations. Penguin Press.